

**Др Емил Гаврила, Дјеловање Међу Србима Босне и Херцеговине,
Приредио др Гојко Маловић, Бања Лука 2023, 159 стр.**

Историчар др Гојко Маловић приредио је за штампу одабране радове еминентног националног радника др Емила Гавриле, познатог по деловању међу Србима у Хабзбуршкој монархији, а посебно у Карловачкој митрополији и у Босни и Херцеговини. По образовању правник, полиглот, стекао је звање доктора наука, радио као адвокат, од студентских дана привржен Милетићу, уређивао је *Заставу*. Личност Гавриле уско се везује за борбу српског народа у Босни и Херцеговини за црквено-школску аутономију у периоду 1896–1905. Наставио је национални рад као повереник српске владе. Као породични пријатељ Глигорија Јефтановића, стајао је иза рада *Српске ријечи*. Добио је 1901. звање првог референта Генералног конзулата Краљевине Србије у Будимпешти. Његова огромна лична архива током Великог рата је највећим делом однета од стране аустроугарске власти. Гаврила је рат провео у казнионицама, а после рата је духом клонуо.

Рад Гојка Маловића има за циљ да осветли заслуге Гавриле за Србе у Босни и Херцеговини. Маловић је сачинио лични избор публикованих радова Емила Гавриле. Уживао је велико поверење народних првака, саставио је царске меморандуме, Устав црквене и школске самоуправе српско-православног народа. Приређивач је, поред *Увода*, одабране текстове сврстао у седам целина.

Прва целина је *Први царски меморандум од 23.11.1896.* (12–24), друга целина *Други царски меморандум од 19. марта 1897.* (25–86), трећа *Устав црквене и школске самоуправе српско-православног народа у Босни и Херцеговини од 17. маја 1890.* (87–124), четврта *Пропратница уз трећи меморандум од 17. маја 1901.* (125–128), пета *Педесет година рада архимандрита академика Нићифора Дучића* (129–136), шеста *Четврти царски меморандум* (137–152), а седма *Сени Војислава Шоле* (153–156). Поговор је написао др Боривоје Милошевић.

Три царска меморандума, упућена владару у Беч, садрже низ неправди нанетих српском народу у периоду од 1896. до 1901. Царски меморандуми утемељени су на 25. члану Берлинског уговора. У оквиру *Босанско-херцеговачког зборника* штампано је седам књига, које су тематски и хронолошки условљене следом догађаја. Основни смисао Зборника био је да обухвати јавни живот народа. *Цариградска споменица: молба српско-православног свештенства и други поднесци цариградској васељенској патријаршији*, штампана је 1902.

Молба 76 свештеника указује на оданост народу, аграрне прилике, порезе, пропадање сељака, трговаца и занатлија. Зборник *Преписка између народних вођа и српско-православних митрополита у ствари уређења српско-православне вјерско просветне самоуправе* садржи четири дописа митрополита и народних вођа од 1899. до 1901. Преписци су претходили меморандуми, жалбе против мешања владе, распуштање црквено-школских општина, постављање народних комесара, народни бојкот, изостанак црквених обреда... Учитељи и свештеници су одстрањивани из школе и цркве, поткопавано је српско име, ћирилица и језик. Штампана грађа је извор података и указује на сукоб између власти, народа и цркве, а израз је политичке и друштвене кризе. Емила је аутор *Нацрта устава црквено-школске самоуправе српског православног народа и рад народне депутације на уређењу те самоуправе*.

Гаврила је припадао кругу интелектуалаца повезаних са народним вођама, предузимљивим трговцима из Сарајева, Мостара, Бање Луке, Београда, Новог Сада и Загреба. Вешти Гаврила је у Новом Саду објавио шест књига зборника, које данас имају фактографски значај и сведоче о пропагандној подршци. Гаврилино име везује се за кључне моменте у политичком, националном и културном животу Срба у Босни и Херцеговини. Сива је еминенција динамичних дешавања, грађанског отпора и борбе под окупацијом. Познавао је највиђеније људе из српског националног корпуса у Карловачкој митрополији и осталим српским земљама. Војвођански радикали су црквено питање у Босни и Херцеговини доживљавали не само као подршку, већ и као националну мисију.

Гаврила је развио неколико паралелних активности, делујући као адвокат, публициста и национални радник. Током школовања укључио се у рад омладинских организација, деловао је у *Колу младих Срба* у Будимпешти. Политичку активност везује за Народну слободоумну странку, потом Народну радикалну. Три деценије живота посветио је националном раду. Био је директор *Заставе* у периоду 1893–1898. Покушавао је да измири радикале и либерале. Министарство иностраних послова у Београду поверило је Гаврили целокупну националну, пропагандну и културну активност Срба у Монархији. Из Београда је ишла иницијатива и помоћ за покретање српских часописа, културно-просветних друштава, писање царских меморандума и дипломатских мисија упућиваних у Цариград, Беч и Будимпешту. Гаврила је у Будимпешти српски конзуларни чиновник, имао је контакте са вођама српско-хрватске коалиције у Загребу, у Босни и Херцеговини и са Србима из Угарске. Прилоге народном покрету давали су Крсмановић и Ђеловић, београдски трговци пореклом из Босне и Херцеговине. Радови Гавриле штампани су у *Застави* и *Српској ријечи*. Имао је намеру да објави 20 књига, што је омео рат. Гаврила је заслужан за публикување *Списа исламског народа Босне и херцеговине у ствари вјерско-просветног уређења и самоуправе*. Сачинио је 1907. концепт програма Српске народне организације.

Лични избор приређених текстова је пре нека врста пресека из корпуса објављених зборника, што не умањује значај рада Гавриле. Приређивач је

уочио потребу поновног штампања дела заоставштине, како би се истакао значај деловања еминентне личности Гавриле, што указује на сложен рад народних првака у Босни и Херцеговини, Бечу, Цариграду и Будимпешти. Приређивачу би се могло замерити што није изнео податке везане за библиографију објављених зборника штампаних у Новом Саду.

Гаврила је оставио значајан траг у борби српског народа за самоуправу у Хабзбуршкој монархији. Сачувана архивска грађа може да послужи за писање студијских радова на тему биографије Емила Гавриле.

*Др Мара Шовљаков
Футог*